

Juhász Gyula és mások. A legtöbb évben eleven élet folyt az ifjak részéről az önképzőkör keretében, és ezt a tapintatos és tapasztalt tanári irányítás a tanulók javára kamatoztatta.

Diósi Géza könyvében természetesen egymásutánban és időrendben ismerkedünk meg az önképzőkör százéves életével és történetével. Általában azonos keretben és módon működtek az egyes évfolyamok; szint-, változatosságot és újítást egy-egy vezető tanár hozott magával. Fialat tehetségek is keltettek mozgalmasságot, és ez gazdagabb munkásságban és változatosabb körülményben nyilatkozott meg. A szerzőnek jólesik rámutatnia azokra az erkölcsi és értelmi értékekre, amelyek a szegedi piarista gimnázium önképzőköréből sarjadtak ki. Összefoglalásából rokonszenves pedagógiai kép alakul ki az olvasóban a jubileumát ünneplő ifjúsági korról.

Agárdi László.

Bucsay Mihály: Szemián Mihály tanulmányútja 1770—74-ben Hallában Jénában és más hét német egyetemen, úti emlékkönyve alapján. (A Központi Protestáns Könyvtára. A) Magyar és szlovák sorozat. III. kötet.) Budapest, 1942., 8-r., 52 lap.

E könyv szerzője külföldi egyetemeken folytatott főleg teológiai tanulmányai alapján pedagógiai érdeklődése körében a tőle szerkesztett kiadványsorozatban, részint mások közreműködésével, részint saját dolgozataiban különös érdeklődéssel kutatja a külföldi, leginkább német egyetemeken járt magyar ifjak művelődési kapcsolatait régebbi korszakokban s ezzel jó szolgálatot teljesít a külföldi magyar iskolázás múltjának földerítésére.

Ezúttal Szemián Mihály, egy XVIII. századi tót származású magyar diák utikönyvének, helyesebben emlékkönyvének bejegyzései alapján rajzolja meg igen részletesen és rendkívül érdekesen a porosz, szász és thüringiai egyetemek életét a század hetvenes éveiben.

Az emlékkönyvek, ú. n. albumok tartásának, gondozásának szentimentális szokása művelődéstörténeti szempontból érdekes divatja volt a XVIII. század második felének s a későbbi évtizedeknek és egészen a XIX. század végéig. Ifjú lelkek, különösen lányok erősen kultiválták mindaddig, míg a XX. század izlésváltozása során lassankint inkább gúnyolódás tárgya nem lett az emlékkönyv. Hogy azonban ne pusztán szentimentális divatcikknek fogjuk föl az emlékkönyvnek műfaját, hanem komoly művelődés-, sőt neveléstörténeti következtetéseket vonjon le egy ilyen emlékkönyvből az utókor, arra talán első példa Bucsay Mihálynak előttünk levő műve.

Szemián Mihály uti emlékkönyvét, melynek bejegyzései hallei és jénai tanulmányai idejében, 1770 és 1774 között keletkeztek, nemrégiben találta meg Révész Imre tiszántúli református püspök a Heves-nagykunsági ref. egyházmegye könyv- és levéltárában, ő azután könyvünk szerzőjének adta át feldolgozásra.

Különös érdekességet ad Szemián tanulmányi útjának az a körülmény, hogy éppen azokban az években tette utazásait, melyek a német szellemi élet leghatalmasabb lendületét közvetlenül megelőzték. Ezt a lendületet Kant, Schiller, Pestalozzi, Goethe neveivel szoktuk jelölni. Szemián Mihály uti emlékkönyve gazdájának rendkívüli mozgékonyaságáról tanuskodik. Utazásának csupán utolsóelőtti esztendejében, 1773-ban több mint 20 különböző helyről vannak keltező a bejegyzések. Ezek között 6 egyetemi város van.

Körülbelül 180 személy irt a könyvbe emlékgondolatokat és verseket, ezek között a tudományak és protestáns egyháznak 70 kiválósága szerepel.

Az akkoriban tanulmányúton levő magyarországi diákok szokás szerint több egyetemen is tanultak, mint immatrikulált hallgatók, s rendszeren sokféle is utazgattak német földön, de egy sem hagyta reánk olyan tükrét utazásának, mely gazdagságra nézve összehasonlítható volna Szemián Mihály könyvével. Épen azért nagyon becses ez az utikönyv, mert sok következtetést és tanulást vonhatunk belőle a többi magyar főiskolásra, kik akkoriban a protestáns Németországban folytattak tanulmányokat.

Maga Szemián Mihály 1741-ben született a felvidéki Hradistyn tót szülőktől. Bizonyos mértékben már itthon megismerte tanáraitól, kik Halleban és Jénában tanultak, Francke pietizmusát és Wolff racionalizmusát. 1761-ben Sopronban, 1764-ben Késmárkon volt diák, majd nevelő egy lengyel nemesi uri házban. Halleban 1770-ben iratkozott be az egyetemre. Három évig tanult ott teológiát, filozófiát és orvostudományokat. Mikor három év múlva Jénába ment át, néhány jeles teológus tanára, J. A. Noesselt, J. J. Griesbach és mások, a természettudósok közül P. J. Eberhard és honfitársai, J. A. Segner különösen melegen búcsúztak tőle, mint kedvelt tanítványuktól. Ez időből valók uti emlékkönyvének bejegyzései az egyetem más nevezetes képviselőitől, a Francke-alapítvány előjárójától és több hallei lelkésztől is. A jénai egyetemen is sok barátot szerzett Szemián, így különösen az ottani egyetemi könyvtár igazgatóját.

Karácsonyi és szemeszterközi szünidejét Szemián rendszeren kisebb lipcsei és wittenbergi kirándulásokra használta föl, de néha nagyobb utazásokra is. Első nagyobb utját 1772-ben (milyen nevezetes év ez mind a magyar, mind a német irodalom és művelődés történetében!) Eislebenen és Göttingába tette, a másodikat 1773-ban Wittenbergen át Frankfurtba és Berlinbe, a harmadikat még ugyanabban az évben Erlangenben és Altorfon át Regensburgba. Wittenbergába bizonyára az ottani híres könyvtár csalogatta át több ízben is. Lipcsébe is szivesen járt át, hogy ottani kiváló exegétákkal, főleg honfitársaival, Bél Károly Andrással, az Acta Eruditorum és a Leipziger Gelehrte Zeitung szerkesztőjével találkozzék.

Az emlékkönyv bejegyzései alapján megállapíthatjuk, hogy Szemiánt sokoldalú szellemi érdeklődés, a tudományos kutatás iránti valódi szeretet és egyháza iránti hűség jellemezte. Az új nyugateurópai tudományos szellem, mely olyan férfiaktól indult ki, mint Grotius, Newton, Leibniz, Locke vagy Bayle s melyet világlátott, sokoldalú egyetemi tanárai közvetítettek ő hozzá is, Szemiánban igen fogékony és tanulékony követőre talált. Ebben a sokoldalú egyetemi környezetben Szemián Mihály polihisztorra növekedett, amit irodalmi munkássága ékesen bizonyít. Több kisebb, még Halleban és Jénában kinyomtatott dolgozata után megírta tótul nagy művét, »A magyar fejedelmek és királyok történetét«, újra kiadta a protestáns tótoktól használt bibliát és lefordította tót nyelvre a magyar Kartigámot, Mészáros Ignác híres és népszerű regényét.

Németországi tanulmányai után még egy ideig tanító volt Ratkón és Eperjesen, 1782-ben evangélikus lelkész lett Bazinban, ahol azután haláláig igen termékeny egyházi és irodalmi munkásságot fejtett ki.

Bucsay Mihály előttünk levő könyve második részében néhány különleges kérdéssel foglalkozik, melyet az emlékkönyvbe jegyzett mondások alap-

ján tárgyalt. Vizsgálja ezeknek világnézeti tartalmát, kapcsolatukat az akkori költészettel, és a magyarországi bejegyzők nemzeti érzésének kérdését.

A bejegyzett mondások többnyire vallásos jellegűek, de néha valóságos világnézeti vallomások is, mikor pl. erényről és tudásról, rousseaui természetfilozófiáról, világpolgárságról, stb. szólnak. Ha verseket citálnak a bejegyzések, pl. Gellerttől, Kleisttől, ezekben a morálfilozófiai tartalom a fontos. Pusztán a mondás vagy vers költői szépségéért egyetlen bejegyzés sem történt. Goethe föllépése előtt nem igen volt érzéke a protestáns német egyetemi műveltségnek a világi költészet iránt. A bejegyzések nyelvéből még nem igen lehet következtetni a bejegyzők nemzeti érzésére. A mintegy 70 bejegyző közül 9 írt németül, néhányan franciául, hárman magyarul, tótul egy sem, a többi mind latinul. A német egyetemi tanárok is ritkán írnak németül, a diákok már gyakrabban, az egyszerűbb emberek, vendéglősök, hajósok azonban mindig.

A nemzeti összetartás érzése azonban nyilvánvaló. Az még nem jelent semmit, hogy a diákok mind »Hungarus«-oknak mondják magukat, még ha a tót nemzetiségű Szemiánnal szemben teszik is. Döntőbb jelentőségű, mint nemzethű vallomás, az a melegség és bensőség, mellyel a »patria« szó minduntalan felhangzik a bejegyzésekben. A külföldön szerzett tudással a magyar hazát akarják szolgálni. Az anyanyelv különbözősége jelentéktelenné válik a mellett az összekapcsoló elem mellett, melyet a mindnyájukra nézve közös hazai eszméje képvisel. Jellemző, hogy ennek a magyar hazafiságnak német nyelven egy tót diák, a szarvasi Markovitz Mátyás ad kifejezést Szemián Mihály emlékkönyvében a 253. lapon:

»Freund! Gehe hin! Das Vaterland begehrt Dein.

O! Welch ein Glück! Du kannst demselben dienlich seyn.«

Megállapíthatjuk, hogy szerzőnk tanulmánya két okból érdekes és becses. Egyrészt ismerteti az emlékkönyvet, mint egyháztörténeti forrást a miatt a több, mint félszáz magyarországi ifjú miatt is, akik szintén bejegyezték nevüket és emlékmondataikat. Érdekes látni, hogyan oszlottak meg a XVIII. század hetvenes éveinek elején a Felvidék, Debrecen és Erdély ifjai Németországnak különböző szellemi irányokat követő főiskoláin. Másrészt megismerjük e tanulmány folyamán, hogy milyen tudománysszakok és azoknak milyen tudományos irányzathoz tartozó képviselői keltették föl a dolgozat hőisének érdeklődését. Ezeknek az adatoknak s Szemián egyetemi érintkezéseinek alapján el tudjuk helyezni a francia forradalmat megelőző éveknek ezt a vándordiákját a kor szellemi áramlatai körében. Mig Kis János, a költő és későbbi szuperintendens, Berzsényinek mestere s Kazinczynak barátja göttingai és jénai tanulmányi éveit már beleestek a német szellem virágkorában (1781-ben *Kant* Kritikája, *Schiller* Haramiái, *Voss* Odysszeiája, *Pestalozzi* Lienhard és Gertrudja, *Goethe* Wertherje), addig Szemián ennek a kornak előestéjén látogatta végig a német szellemi élet tűzhelyeit. Naplóját, uti emlékkönyvét épen az teszi becsessé, hogy milyen mélyen és milyen terjedelemben keltettek érdeklődést egy magyarországi evangélikus papjelölt lelkében a koratavaszi szellemi áramlatok s megismerjük belőle, hogy az akkori hazai evangélikus lelkészi és tanári nemzedék milyen előzetes tájékozottsággal fogadhatta a francia forradalom után Európa racionalista, neoklasszikai, romantikus és korai liberális eszméit, melyek Németország felől özönlöttek be hozzánk.

Ezért valóban köszönettel tartozunk szerzőnk körültekintő, gondos eljárásának, mellyel kitűnően megszerkesztett művében az akkori idők academia peregrinatot járó diákjai egyikének emlékkönyvét pedagógiai és művelődéstörténeti szempontból igazán tanulságosan feldolgozta.

Gyulai Ágost.

Márkus Artur: A matematikai képesség lélektana. (Közlemények a szegedi Ferenc József Tudományegyetem pedagógiai lélektani intézetéből. 19. sz.) Szeged, 1937. 8-r., 72 lap.

Mióta Binet és Simon kísérleteinek sikerült tesztekkel az intelligencia mérésére eszközt találni, azóta a pedagógia újabb és újabb területein indultak a gyermek speciális képességeit és tehetségeit megállapító vizsgálatok. A tesztek ezerféle változata keletkezett és a kísérletekből gyakran olyan következtetéseket vontak le, amelyeket a gyakorlat nem igazolt. Nem csoda, ha a gyakorlati pedagógus bizalmatlansággal fogadja a kísérletek tulajdonosait és főként azokat a módszeres utasításokat, amelyeket a túlzott eredményekből, minden próba nélkül levonnak.

Nem vitás azonban, hogy ténykérdések megállapításához a kísérletek nemcsak jogosultak, hanem kívánatosak is, mert ezek ilyen pedagógiai problémákat megbízhatóan oldanak meg. A című írt könyv célja a matematikai képességre és tehetségre vonatkozó eddigi vizsgálatok áttekintése, a matematikai képesség mibenlétére vonatkozó tudományos elméletek bírálata és szintézise. Megállapítja, hogy a nevelőket közelebbről érdeklő matematikai képesség és tehetség miként fejlődik ki a növekvő ember lelkében.

A könyv első részében az intelligencia, képesség és tehetség fogalmakkal és fejlődésükkel foglalkozik, majd rátér a matematikai képesség és tehetség tárgyalására. Megállapítja, hogy matematikai érzék van, ami nélkül pedig bajos dolog volna magasabb matematikai tanulmányokat folytatni.

Részletesen ismerteti egyes kutatók teszt-sorozatait, melyeket hat csoportba soroz: az 1. csoportban 2—6 éves gyermekek számteljesítményeit vizsgálják. Táblázatokat közöl, amelyek mutatják, miként fejlődik évről-évre a szám előállítás, megkülönböztetése, megtalálása és megnevezése. Külön érdekes táblázat mutatja, miként fejlődik az ilyen korú gyermekeknél az alapműveletek megoldása.

A 2. csoportban burkolt számtani feladatok vannak. Pl. Siegfried 3 évvel idősebb Félixnél. Siegfried 95 éves korában meghal, Félix 2 évvel előbb halt meg. Hány éves volt Félix? (Hamburgi pszichológiai laboratórium 10 évesek számára). A 3. csoport megoldhatatlan feladatok kritikája. Pl. Ha én $3\frac{1}{5}$ évvel idősebb volnék mint amennyi most vagyok, akkor $5\frac{1}{3}$ évvel idősebb volnék nálad. Milyen idős vagyok? (Leipzigier Lehrerverein elemi iskolások számára). A 4-ik csoport nem tizedes rendszerben való számolást kíván. A Leipzigier Lehrerverein előzetes magyarázat után az ötös számrendszerben ad feladatokat. Az 5-ik csoportban törvényszerűséget mutató számsorokat kell folytatni. A 6-ik csoport térbeli tájékozódást vizsgál tesztekkel. Idomok szétvágott darabjait kell összerakni, vonalakat szemmérték szerint egyenlő részekre osztani, alakzatokat elképzeléssel megváltoztatni stb.

Ismerteti az egyes vizsgálatok eredményeit, amelyekből összefoglalva megállapítja, hogy a matematikai képesség és valamely más tudományos